

GÁLL JÁNOS

A fegyveres felkelés marxista elméletéről

Több mint száz évvel ezelőtt írta Victor Hugo: „Rekesszenek el egy folyót — árvíz keletkezik. Zárják el a jövőbe vezető utat — forradalmak kezdődnek!...“ Ez a képszerű megfogalmazás oksági viszonyra utalva veti fel a társadalmi forradalom problematikáját. A forradalom — a történelem menetében minőségi ugrást jelentő változás — lényegének a megértése mélyebbrehatóló, árnyaltabb megközelítést igényel. Ennek tesz eleget a marxizmus forradalom-konceptiója; a társadalmi átalakulásokat olyan objektív folyamatoknak fogja fel, amelyek szükségszerűsége magában a társadalomban s a benne uralkodó törvényekben és ellentmondásokban rejlik. „Régen elmúlt már annak a babonának az ideje, amely a forradalmakat egy maroknyi agitátor rosszindulatának tulajdonította — írja Engels 1851-ben. — Manapság már mindenki tudja, hogy mindenütt, ahol forradalmi megrázkódtatás lép fel, valami társadalmi szükségletnek kell mögötte lennie, amelynek kielégítését elavult berendezkedések megakadályozzák.“ (Marx—Engels *Művei*, 8., 3.) Ezért végez a marxizmus részletekbe menő elemzést a forradalom gazdasági, társadalmi, eszmei és politikai előfeltételei mibenlétéről, s hangsúlyozza a forradalmi helyzetet alkotó objektív és szubjektív tényezők megérlelődésének szükségszerűségét. Amikor a „felső rétegek“ már nem tudnak a régi módon uralkodni, az „alsó rétegek“ pedig nem akarnak a régi módon élni, kialakul az általános válság, s a tömegek aktivitása fokozódik. Amint Lenin írta: „A forradalmakat nem rendelésre csinálják, nem időztik erre vagy arra a pillanatra, a forradalmak a történelmi fejlődés folyamatában érlelődnek, és abban az időpontban törnek ki, amelyet belső és külső okok egész komplexuma határoz meg.“ (*Osszes Művei*, 36., 505.)

Mint köztudott, a forradalom nem megy végbe azonos módon mindenütt. Számolni kell a fordulat bizonyos formáival, útjaival, módozataival; a történelmi átalakulás keretében a helyzet szükségszerűen változik. A marxizmus abban is különbözik a szocializmus tudománytalan változataitól, hogy a mozgalmat nem köti egyetlen harci formához, elismeri különbözőségeket, egyet sem vet el közülük, de megköveteli a kérdés történelmi szemszögből való vizsgálatát. A gazdasági fejlődés különböző szakaszaiban, politikai, nemzeti-kulturális, szociális körülményektől függően különböző harci formák kerülnek előtérbe. „Aki egy bizonyos harci eszköz alkalmazhatóságának kérdésére igennel vagy nemmel próbál válaszolni anélkül, hogy részletesen megvizsgálná az adott mozgalom konkrét helyzetét a mozgalom adott fejlődési fokán, az teljesen letér a marxizmus talajáról.“ — írja Lenin (*Osszes Művei*, 14., 2.).

Kétféle mód

Az eddig lezajlott népi-szocialista forradalmak tapasztalatai szerint a proletariátus hatalomra jutása lényegében kétféle módon történik: békés és nem békés formában.

A békés út alapjában egyértelmű azzal, hogy a dolgozó tömegek országos méreteket öltő fegyveres harc nélkül döntik meg a reakció hatalmát, és teremtik meg az új politikai berendezkedést, majd a gazdasági-társadalmi struktúra átalakítását. De a forradalomnak ez a békés kibontakozása is osztályharc közepette megy végbe, nem képzelhető el az osztályellenséggel való heves összecsapások, válságos helyzetek, váratlan fordulatok nélkül. A megszerzett hatalmat meg kell szilárdítani, tovább kell fejleszteni. Ebben döntő szerepe van a forradalom ügyét szolgáló fegyveres erő megeremtésének, aminek egyik módja a hadseregnek a felfegyverzett munkás, dolgozó tömegek oldalára állítása, s elszigetelése a reakciós, militarista köröktől. Erre utalt Nicolae Ceaușescu elvtárs 1973. november 30-án elhangzott beszédében: „A chilei események számos, rendkívül fontos következtetést tártak fel a népek forradalmi harca szempontjából. Ismételten bebizonyították a demokratikus forradalmi erők egységének, egy világos akcióprogramnak a létfontosságú jelentőségét, valamint annak a parancsoló szükségességét, hogy egy

nép, amely saját kezébe akarja venni sorsát s biztosítani a forradalom fejlődését, egy új társadalmi rend építésének előrehaladását, meg kell hogy teremtsa a néptömegekhez, a demokrácia és társadalmi haladás ügyéhez hű, saját államhatalmi szerveit.“

A hatalom kivívásának nem békés útja feltételezi a fegyveres harc — felkelés, partizánháború, polgárháború — alkalmazását. A békés és nem békés formák kölcsönösen összefüggenek, nemegyszer váltogatják egymást. A munkásosztály számára — mind racionális, mind humanitárius megfontolásból — előnyösebb a hatalom békés kivívása. Természetesen a harc formájának megválasztása nem légüres térben következik be, hanem a konkrét történelmi helyzet, a helyi intézmények, szokások, hagyományok határozzák meg. Marx többször hangsúlyozta, hogy a forradalmi harcban átfogó feladatokat kell célul tűzni, amelyek a tömegek tevékenységének minden formájára kiterjednek; a világ minden részén a problémák számtalan nézőpontja jelentkezik, s ezekkel az ottani forradalmi erőknek kell számot vetniük.

A marxizmus klasszikusai részletekbe menően kidolgozták a fegyveres felkelés taktikájának alapvető mozzanatait. „A felkelésnek, hogy sikeres legyen, nem összeesküvésre, nem pártira, hanem az élenjáró osztályra kell támaszkodnia — tanítja Lenin. — Ez az első feltétel. A felkelésnek a *nép forradalmi lendületére* kell támaszkodnia. Ez a második feltétel. A felkelésnek az érlelődő forradalom történetében beállt olyan *fordulópontonra* kell támaszkodnia, mikor a nép élenjáró sorainak aktivitása a legnagyobb, mikor az *ingadozás* az ellenség soraiban és a *forradalom gyenge, felemás, határozatlan barátainak soraiban* a legerősebb. Ez a harmadik feltétel. A felkelés kérdésének felvetésében ez a három feltétel különbözteti meg a *marxizmust* a *blanquizmustól*.“ (Összes Művei, 34., 244—245.)

A fegyveres felkelés mint a harc formája széles társadalmi tömegbázis kialakítását, az összes osztályok tömörítését feltételezi. A munkásosztálynak, mondotta Marx, együtt kell haladnia a demokrácia nagy hadseregével, a sereg balszárnyán, de ügyelnie kell arra, hogy meg ne szakadjon kapcsolata a sereg derékhadával. Háttérbe kell szorítania mindazt, ami szövetségeseitől elválaszthatná, valamennyi társadalmi-nemzeti törekvessel együtt, lehetőleg azok élén kell küzdenie. Mindenekelőtt a munkásosztály és a parasztság dolgozó kategóriáinak összefogásáról van szó. Marx a Franciaországban lezajlott 1848. júniusi forradalom példáján konkrétan kimutatta, hogy a munkásosztály magánzólamra gyász dallá korolul, s hogy a parasztság szövetsége a munkásosztály számára létszükséglet. Ezt fejezte ki a Kommünnek *A falusi munkásokhoz* című felhívása is, figyelmeztetve a parasztságot: „A mi győzelmünk a ti egyedüli reményetek.“

A széles társadalmi összefogásban a vezető szerep a munkásosztályra hárul. Nem azért, mintha a szocializmus hívei a munkásosztály világtörténelmi szerepét abból vezetnék le, hogy „...a proletárokat *isteneknek* tartják. Mivel a kialakult proletariátusban gyakorlatilag kiteljesedett a minden emberiségtől, még az emberiség *látszatától* való elvonakoztatás is, mivel a proletariátus életfeltételeiben a legembertelenebbé kicsúcsosodott formájukban összpontosultak a mai társadalom összes életfeltételei, mivel az ember a proletariátusban elvesztette önmagát, de egyúttal nemcsak hogy megnyerte e veszteség elméleti tudatát, hanem a többé el nem hárítható, többé nem szépíthető, abszolúte parancsoló *szükség* — a *szükség-szerűség* gyakorlati kifejezése — közvetlenül fellázadásra is kényszeríti ez ellen az embertelenség ellen, ezért lehet és kell, hogy a proletariátus felszabadítsa önmagát. De nem szabadíthatja fel önmagát anélkül, hogy meg ne szüntetné a mai társadalom összes embertelen életfeltételeit, amelyek az ő helyzetében összpontosulnak. A proletariátus nem hiába megy át a *munka* kemény, de megacélozó iskoláján. Nem arról van szó, hogy egyik vagy másik proletár, vagy akár az egész proletariátus időlegesen mit *képzelt* el céljának. Arról van szó, hogy *mi* a proletariátus, és hogy e *létének* megfelelően történelmileg mit lesz kénytelen tenni. Célja és történelmi cselekvése saját élethelyzetében és mint a mai polgári társadalom egész szervezetében érzékletesen és megmásíthatatlanul ki van jelölve.“ (Marx—Engels *Művei*, 2., 35—36.)

A fegyveres felkelésnek mint a forradalmi harc formájának az alkalmazása — miként erre a történelmi tapasztalat tanít — csak akkor jár eredménnyel, ha a párt a munkásosztály élenjáró osztagainak többségére támaszkodik, s ha a fegyveres harc élvezi a nép többségének támogatását. Ennek biztosítéka pedig a széles demokratikus egységfront megteremtése. Ez nem automatikusan valósul meg, hanem a munkásosztály és a lakosság többi rétege közötti szoros kapcsolat tudatos, lépésről lépésre történő kiépítése révén. Ez a kapcsolat módot nyújt arra, hogy együttesen kellőképpen felmérjék a politikai helyzetet, és közösen cselekedjenek. A felkelés nem lehet egyéni akciók összessége vagy akár csak a párt tagjainak

fégyveres megmozdulása. Részt kell venniük a tömegeknek, amelyek csak akkor kapcsolódnak be, ha erre maguk az események alakulása, a forradalom fejlődése előkészítette őket. A forradalom politikai hadseregének kikovácsolása az eszmei, mozgósító, szervező munka mellett feltételezi a szükséges katonai előkészítést is: fegyverek biztosítása s a felfegyverzett tömegek harci kiképzése. Ugyanakkor az esetek többségében döntő jelentőségű a forradalmi erők következetes politikai munkája a hadseregben.

Különös körülményt és nagy felelősségtudatot igényel a felkelés időpontjának meghatározása. Mind az óvatoskodó halogatás — a kedvező alkalom elmulasztása —, mind a kapkodás, a megmondhatatlan sietség végzetes következményekkel, felesleges áldozatokkal jár. A felkelés jelszavának kiadásával kapcsolatban jegyezte meg Lenin: „Minél bonyolultabbá válik a társadalmi rendszer, minél magasabb rendű az államhatalom szervezete, minél tökéletesebb a haditechnika, annál megengedhetlenebb az ilyen jelszó könnyelmű kiadása.“ (Összes Művei, 34., 336.)

A fegyveres felkelés előkészítése és végrehajtása sokrétű elméleti és gyakorlati tevékenységet követel a forradalom vezetésére hivatott párttól: meg kell szerveznie az illegális munkát, s ezzel egyidejűleg ki kell használnia a legális lehetőségeket, ki kell oktatnia a katonai dolgokban jártas szakemberek segítségével a felfegyverzett munkásokat, parasztokat s más társadalmi rétegek forradalmi elkötelezettségű tagjait. Mindezt természetesen a különböző országok konkrét viszonyaiból kiindulva.

A fegyveres felkelés mint a forradalmi harc egyik, a körülményektől függően alkalmazott formája Marx megfogalmazása szerint művészet, s csak akkor jár a kívánt eredménnyel, ha mint ilyen kezelik. Csak alaposan előkészítve lehet kibombantani, s nem szabad játszani vele. Ha megkezdődött a fegyveres harc, következetesen végig kell vinni, az első kivívott sikerekre támaszkodva megállás nélkül előre kell haladni, újabb és újabb, bármilyen csekély sikert is elérve fenntartani az erkölcsi fölényt, folytatva a támadást — mert a védekezés a felkelés halála. Az így kibontakozó fegyveres harc a felkeléssel kivívott pozíciókra támaszkodva biztosítja a forradalmi folyamat kiszélesítését és elmélyítését, ami a reakció ellenállásának felszámolásához vezet.

A fegyveres felkelés marxi—lenini értelmezése konkrét, gyakorlati alkalmazásával vitte győzelemre a bolsevik párt 1917 októberében a szocialista forradalmat. A negyvenes évek közepén, a fasizmus ellen folyó élethalálharc idején egy sor országban hajtottak végre a kommunisták vezette hazafias, antifasiszta, demokratikus forradalmi erők fegyveres felkelést, amelyek történelmi sorsfordulatot indítottak el az illető országok életében. Ezek között hazai, de nemzetközi kihatásait tekintve is kiemelkedő helyet foglal el a Romániában 1944 augusztusában lezajlott, nemzeti antifasiszta fegyveres felkelés.

Történelmi változások kiindulópontja

Az 1944. augusztusi győzelmes felkeléshez hosszú út vezetett. A belső reakciónak az ország fasizálására irányuló politikája és a hitlerista Németország hazánkra nehezedő nyomása ellen a harmincas évek elejétől folytatott, kommunisták vezette következetes harc a munkásegységfront és a népfront jelszavai alatt a legkülönbözőbb formákban, a lakosság széles tömegeinek részvételével bontakozott ki. Az RKP élénk politikai-szervező-mozgósító munkát fejtett ki a reakciós körök ellen — amelyek alá akarták rendelni Romániát a náci harmadik birodalomnak —, harcba szólított az ország területi épsége és függetlensége megvédésére, a megszállás, a szovjetellenes háborús készülődés ellen. A világpolitikai helyzet kedvezőtlen alakulása azonban, amelyért a nemzetközi imperializmus összes erőt felelősség terheli, odavezetett, hogy a reakciós körök a nyílt nemzetárulás útjára léptek, s hazánkat a hitleri Németország karjaiba vetették; hatalomra jutott a katonai-fasiszta diktatúra, és Romániát a szovjetellenes háborúba kényszerítette.

A Román Kommunista Párt szembeállt az antoneszkánus diktatúrával, Németország kiszolgálásának politikájával, a fasiszta háborúval. Megszervezte és irányította a nép széles rétegeinek — s a hadsereg számottevő részének — bevonásával kibontakozó ellenállási harcot; agitációs munkát folytattak a fasiszta rendszer és a megszállók ellen, hazafias gyűléseket és tüntetéseket szerveztek; szabotálták a haditermelést, diverziós akciókat hajtottak végre, partizánharcot indítottak, megalkították és kiképezték a fegyveres harci alakulatokat. A kommunista párt egyetlen áradatba fogta össze munkásosztályunknak — az antifasiszta mozgalom legfőbb erejének — küzdelmét, a parasztság szívós ellenállását, az értelmiség felháborodott tiltakozását, a katonák és tisztek erőteljes antihitlerista hangulatát. az összes

hazafias, demokratikus erőket az ország felszabadítása, demokratikus alkotmányos kormány hatalomra juttatása végett. Ezzel kapcsolatban állapította meg Nicolae Ceaușescu elvtárs a Szocialista Egységfront első országos kongresszusán: „Pártunk abból a tényből indult ki, hogy a katonai-fasiszta diktatúra megdöntése, a szovjet-ellenes háborúból való kilépés és a fasiszta Németország elleni harcban való részvétel a nemzet szempontjából történelmi követelmény, s e célok megvalósítása megkövetelte az együttműködést mindazokkal, akik valamilyen formában hajlandók voltak részt venni ebben a nagy csatában.“

Miközben érlelődött az országban a forradalmi helyzet, a katonai-fasiszta diktatúra mindinkább megoldhatatlan válságba került, érlelődtek a fordulatot megvalósító fegyveres felkelés belpolitikai — objektív és szubjektív — feltételei, s kedvezően alakultak a nemzetközi körülmények is. Németország sorozatos vereségeket szenvedett a szövetségesek, az európai ellenállás csapásai nyomán. A szovjet hadsereg pedig elsőprő győzelmeket aratott, s feltartóztathatatlannul nyomult előre.

E kedvező belső és külső körülmények között a kommunista párt előzetesen, nagy körültekintéssel kidolgozott és gyakorlatilag előkészített akcióterv alapján 1944. augusztus 23-án kirobantotta a felkelést. Megdöntötték Antonescu diktatúráját, Románia kilépett a szovjetellenes háborúból, az egész román hadsereg a hitlerista megszállók ellen fordította fegyverét. Ez a történelmi akció korszakalkotó fordulatot jelentett Románia fejlődésében.

A felkelés megszervezése és győzelemre vitele során a Román Kommunista Párt alkotóan használta fel az erre vonatkozó marxi—lenini tanítást. Megvalósítása az egész nép műve volt, élén a kommunisták vezette, egységfrontot alkotó munkásosztállyal, s aktívan kivette részét belőle a hadsereg. A felkelés, minthogy jól átgondolt és hozzáértéssel kitűzött időpontban robbant ki, meglepetésszerűen érte a fasiszta diktatúrát és a hitlerista megszállókat, rövid idő alatt megtörte az ellenállásukat; kiindulópontja a főváros volt, amelynek jeladására megmozdult az egész ország. Ez igazolja Lenin észrevételét, amely szerint „A döntő pillanatban, a döntő helyen, döntő túlerővel kell rendelkezni — a katonai sikereknek ez a »törvénye« a politikai siker törvénye is, különösen az osztályoknak abban az elkeseredett, heves háborújában, amelyet forradalomnak nevezünk. A fővárosok, vagy általában a legnagyobb kereskedelmi és ipari központok... jelentős mértékben eldöntik a nép politikai sorsát — feltéve, természetesen, hogy a központokat a vidék, a falu eleget érő erővel támogatja...“ (Művei, 30., 252.)

Az általános nemzeti törekvések, a demokratikus feladatok megoldása — a fasiszmus hazai és idegen erőinek szétzúzása, a népre rákényszerített háború befejezése, az ország szuverenitásának és integritásának biztosítása — mellett a felkelés olyan társadalmi követelések megoldására is irányult, mint a népellenes rendszer felszámolása, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése, a nép túlnyomó többsége érdekeinek megfelelő új politikai, gazdasági viszonyok létrehozása. Így 1944. augusztus 23-a a népi forradalom kezdete, mélyreható történelmi változások kiindulópontja.

A fegyveres felkelés marxista értelmezése természetesen nem tekinthető végleges, mindig és mindenütt alkalmazható sémának. Kidolgozása óta — a társadalmi harcok gyakorlatából levont következtetéseket beleépítve — tovább gazdagította a nemzetközi demokratikus és szocialista forradalmi mozgalom.